

ЄДИНИЙ МЕДИЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В.О. Жаховський

Українська військово-медична академія

Резюме. *В статті викладено погляди на дифеніцію “єдиний медичний простір” та порядок його формування. Акцентується увага, що єдиний медичний простір це не механічне зведення до єдиної купи закладів охорони здоров’я різновідомчого підпорядкування, а як один із ключових стандартів у сфері охорони здоров’я, що передбачає забезпечення рівного доступу всіх громадян у межах всієї країни до фінансованої державою медичної допомоги. Передбачається, що основним інструментом формування засад єдиного медичного простору є запровадження загальнообов’язкового медичного страхування, а результатом – безпечне середовище, своєчасна та ефективна медична допомога, здорова людина.*

Ключові слова: *єдиний медичний простір, система охорони здоров’я, Воєнно-медична доктрина України.*

Вступ. Забезпечення національної безпеки є стратегічним завданням та важливою функцією кожної держави, основною сферою діяльності її політичних і державних інститутів. Національна безпека України гарантує повну реалізацію життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, забезпечення сприятливих умов існування та розвитку нації, збереження та примноження її матеріальних і духовних цінностей.

Важливою складовою та ресурсом національної безпеки України є здоров’я її громадян, зокрема військовослужбовців Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення (далі – військовослужбовці).

Життя і здоров’я громадян визнані в Україні найвищою соціальною цінністю, а охорона їх здоров’я та створення безпечних умов життєдіяльності визначені одними із найважливіших функцій держави [1]. Ці положення закріплені у статті 3 Конституції України, де зазначається, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

У статті 49 Конституції України визначені права громадян України на охорону здоров’я, медичну допомогу та медичне страхування. Зокрема зазначається, що “охорона здоров’я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і

оздоровчо-профілактичних програм”. Стверджується, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, медична допомога у державних і комунальних закладах охорони здоров’я надається безоплатно, існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Також держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, дбає про розвиток фізичної культури і спорту та забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Іншими законодавчими і нормативно-правовими актами визначаються види медичної допомоги та порядок її надання, регулюються суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, тощо.

Держава формує політику у сфері охорони здоров’я в Україні та забезпечує її виконання шляхом реалізації положень Конституції та законів України щодо створення безпечних умов життя та праці громадян, надання якісної медичної допомоги та запровадження ефективних механізмів фінансування і управління системою охорони здоров’я.

Виконання зазначених функцій держави під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, а також інших кризових ситуацій потребує об’єднання спроможностей і зусиль медичних служб Збройних Сил України (ЗС України), інших утворених відповідно до законів України військових формувань

та правоохоронних органів спеціального призначення, а також системи охорони здоров’я цивільного населення на засадах єдиного медичного простору.

Мета роботи – вивчити та проаналізувати засади єдиного медичного простору та його значення для формування перспективних шляхів реформування вітчизняної системи охорони здоров’я.

Матеріали та методи дослідження. Об’єкт дослідження – система охорони здоров’я на мирний і воєнний час. Предмет – медичне забезпечення військовослужбовців і цивільного населення. Методи дослідження – аналітичний, бібліосемантичний, системного підходу.

Результати досліджень та їх обговорення. Термін “єдиний медичний простір” вже тривалий час широко використовується та застосовується як серед науковців так і на широкому загалі. Водночас в українському законодавстві з питань охорони здоров’я та в інших нормативно-правових актах такого поняття і визначення не існує, і як наслідок чиновники від охорони здоров’я і просто медичні фахівці розуміють цей термін по різному.

Вперше активно до формування теоретичних засад єдиного медичного простору та їх практичної реалізації в Україні приступили у 2010-2012 роках, коли у Прикінцеві та перехідні положення Бюджетного кодексу України [2] було закладено вимогу щодо ліквідації відомчої медицини в Україні.

Передбачалося, що всі заклади охорони здоров'я, що були у підпорядкуванні різних міністерств та відомств мали перейти у підпорядкування Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ України). У зв'язку з цим було проведено декілька нарад під керівництвом МОЗ України із залученням керівників центральних органів виконавчої влади, які мали у підпорядкуванні відомчі заклади охорони здоров'я, задля реалізації зазначених вимог. Слід зазначити, що на цих нарадах завдяки вагомої аргументації та твердій позиції Міністерства оборони України (МО України) та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення дійшли до згоди про збереження відомчих військово-медичних служб із підпорядкованими їм закладами охорони здоров'я. Проте до цього часу триває процес передачі деяких відомчих закладів охорони здоров'я у підпорядкування місцевих громад або МОЗ України.

Як на цих нарадах так і досі остаточно не з'ясовано, що таке єдиний медичний простір – структура або модель побудови національної системи охорони здоров'я України.

За поглядами науковців [3, 4, 5] та на думку авторів єдиний медичний простір слід розглядати як один із ключових стандартів у сфері охорони здоров'я, що передбачає забезпечення рівного доступу всіх громадян у межах всієї країни до фінансованої державою медичної допомоги як за територіальним критерієм, так і за економічними показниками, незалежно від місця знаходження, матеріального становища пацієнта чи його роботи. Проте, на цей час зазначений стандарт є, скоріш за все ідеалом, аніж чинним загальнообов'язковим правилом, оскільки існує істотна різниця між рівнем та якістю надання медичної допомоги у містах та інших населених пунктах, між окремими регіонами, в загальнонаціональній і відомчій медицині, зокрема закладах охорони здоров'я МО України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства інфраструктури України тощо [6].

Зважаючи на перспективи запровадження загальнообов'язкового медичного страхування, обмежені економічні можливості держави і хронічне недофінансування галузі охорони здоров'я та з метою максимального ефективного використання наявних медичних ресурсів формування засад єдиного медичного простору слід вважати найбільш раціональним та ефективним напрямом перебудови національної охорони здоров'я [7, 8].

У літературі розрізняють поняття єдиного медичного простору у вузькому значенні – як систему єдиної загальнодержавної мережі закладів охорони здоров'я, та широкому – як систему організації надання медичної допомоги, що забезпечує доступність, якість і ефективність усіх видів медичної допомоги всьому населенню держави та об'єднує всі медичні ресурси спільним управлінням і визначеними механізмами фінансування [3].

Таким чином, єдиний медичний простір – це спільне ефективне та раціональне використання можливостей закладів охорони здоров'я всіх форм власності, що розташовані на визначеній території, та не виключає можливості існування відомчої медицини. Зокрема це стосується медичних служб ЗС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, які здійснюють медичне забезпечення військ і надання медичної допомоги на полі бою та наближених до них районах. Крім того, військово-медичні служби призначені для збереження життя і здоров'я військовослужбовців, медичного забезпечення повсякденної і навчально-бойової діяльності військ, здійснення медичного контролю за особовим складом, що виконує обов'язки військової служби в особливих та шкідливих умовах (медичне забезпечення безпеки польотів, підводно-водолазної роботи, роботи в умовах НВЧ тощо). Наведені завдання та обов'язки військово-медичних служб є суто специфічними і не покладаються на цивільну систему охорони здоров'я у будь-якій державі.

За таких підходів єдиний медичний простір для військовослужбовців як у мирний час, так і сьогодні – під час захисту територіальної цілісності нашої держави в умовах антитерористичної операції на Сході України, передбачає гарантоване їх забезпечення державою всіма видами медичної допомоги починаючи від поля бою і до повної реабілітації.

На думку автора під час формування засад єдиного медичного простору необхідно визначати чинники, елементи, інструменти та результат, що схематично представлено на рис.1.

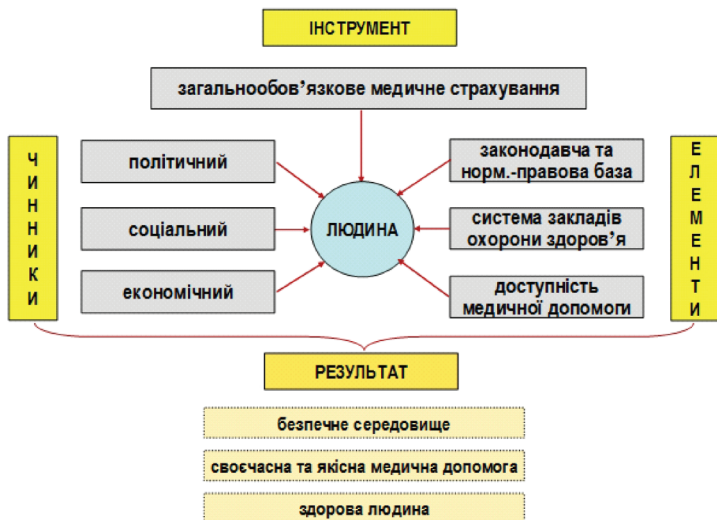

Рис.1. Модель єдиного медичного простору України (варіант).

До чинників єдиного медичного простору слід віднести:

- політичний – це реалізація зобов'язань держави перед суспільством та кожною людиною щодо збереження його здоров'я;
- соціальний – забезпечення соціальних гарантій та реалізація права кожної людини на охорону здоров'я;
- економічний – формування необхідної та економічно обгрунтованої моделі охорони здоров'я суспільства та кожної людини.

Елементами єдиного медичного простору є:

- законодавча та нормативно-правова база охорони здоров'я;
- система закладів охорони здоров'я;
- доступність всіх елементів системи охорони здоров'я для громадян України.

На підставі наведеного основним інструментом формування засад єдиного медичного простору є запровадження загальнообов'язкового медичного страхування, а результатом – безпечне середовище, своєчасна та якісна медична допомога, здорова людина.

Слід зазначити, що принципи єдиного медичного простору на цей час уже реалізуються і застосовуються в системі охорони здоров'я держави та у відомчій, у тому числі і військовій, медицині через запровадження та використання єдиної законодавчої та нормативно-правової бази з питань охорони здоров'я, єдиних стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів та інших галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я, системи акредитації закладів охорони здоров'я та ліцензування господарської діяльності з медичної практики, єдиних вимог щодо підготовки та атестації медичних (фармацевтичних) фахівців всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів та спеціальностей, порядку обігу наркотичних та сильнодіючих речовин тощо.

Наступним прикладом реалізації засад єдиного медичного простору є залучення цивільних закладів охорони здоров'я до надання медичної допомоги військовослужбовцям як в мирний час так і в особливий період. Звичайно військово-медичні служби в мирний час не можуть в своєму складі відтворювати та дублювати заклади охорони здоров'я, що є в системі цивільної охорони здоров'я та призначені для надання всіх видів високоспеціалізованої високотехнологічної медичної допомоги. За таких умов для надання медичної допомоги військовослужбовцям та ветеранам військової служби у разі потреби використовуються можливості науково-дослідних клінічних установ Національної академії медичних наук України (НАМН України) та інших цивільних високоспеціалізованих закладів охорони здоров'я.

В особливий період військово-медичні служби самостійно здійснюють надання медичної допомоги військовослужбовцям на полі бою, на першому

та другому рівнях медичного забезпечення, але самотужки не можуть забезпечити надання спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги так як не мають для цього достатніх потужностей. Водночас з цією метою постановою Кабінету Міністрів України “Про взаємодію медичних служб Збройних Сил та інших військових формувань із державною системою охорони здоров’я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини” передбачено створення єдиної загальної державної системи медичного забезпечення цивільного населення і військовослужбовців на випадок екстремальних ситуацій, надзвичайного стану і на воєнний час [9].

Як один із напрямів її реалізації та на виконання вимог Указу Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 квітня 1998 року “Про стан державного матеріального резерву та мобілізаційної підготовки” була опрацьована та встановленим порядком затверджена постанова Кабінету Міністрів України, якою доручено МОЗ України, МОЗ Автономної Республіки Крим та управлінням охорони здоров’я обласних державних адміністрацій утворити на базі підвідомчих лікувальних установ Територіальні госпітальні бази МОЗ України [10].

Ще одним кроком на шляху реалізації засад єдиного медичного простору стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями”, якою передбачена можливість надання медичної допомоги та лікування військовослужбовців у військово-медичних закладах незалежно від відомчої підпорядкованості [11].

Новою редакцією Воєнної доктрини України пріоритетним завданням для ЗС України визначено досягнення до 2020 року повної сумісності з відповідними силами держав – членів НАТО, а одним із основних напрямів реформування та розвитку ЗС України є модернізація системи медичного забезпечення військ з максимальною її інтеграцією з системою цивільної охорони здоров’я, що є продовженням реалізації засад єдиного медичного простору в нашій державі [12].

Водночас формування засад єдиного медичного простору не зводиться лише до використання системи охорони здоров’я цивільного населення для надання медичної допомоги та лікування військовослужбовців, це також передбачає та вже реалізовано як застосування потужностей військової медицини для надання медичної допомоги цивільному населенню під час екстремальних ситуацій, надзвичайного стану та на воєнний час.

В розвиток формування засад єдиного медичного простору фахівцями Військово-медичного департаменту МО України та Української військово-медичної академії під керівництвом НАМН України опрацьовано проект Воєнно-медичної доктрини України, що на цей час перебуває на розгляді та

затвердженні в Адміністрації Президента України, яким передбачено інтеграцію системи медичного забезпечення військ (сил) в єдиний медичний простір України шляхом функціонального поєднання сил і засобів медичних служб та цивільної охорони здоров'я з метою максимальної реалізації їхніх спроможностей щодо ефективного медичного забезпечення військ (сил). При цьому передбачено збереження організаційної самостійності існуючих військово-медичних служб ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення.

Прийняття Воєнно-медичної доктрини України сприятиме розробці необхідних нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України і МОЗ України з питань охорони здоров'я, а також відповідних відомчих документів МО України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення щодо їх медичного забезпечення та завчасної підготовки системи цивільної та військової охорони здоров'я до роботи в особливий період та організації медичного забезпечення військовослужбовців і цивільного населення у воєнний час.

За таких умов військово-медичні служби будуть спроможними до повноцінного та ефективного надання медичної допомоги в районах бойових дій та наближених до них, а надання спеціалізованої та високоспеціалізованої медичної допомоги буде здійснюватися як у військових, так і цивільних закладах охорони здоров'я. У мирний же час, реалізуючи засади єдиного медичного простору, заклади охорони здоров'я МО України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення будуть за досвідом провідних країн світу залучені до надання медичної допомоги цивільному населенню і насамперед під час надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та в особливий період.

Зважаючи на зазначене, вважаємо за необхідне прискорити прийняття Воєнно-медичної доктрини України шляхом затвердження її указом Президента України з подальшим опрацюванням Державної цільової програми реалізації положень Воєнно-медичної доктрини України та забезпеченням виконання їх положень.

Висновки

1. Створення єдиного медичного простору є актуальною і нагальною проблемою розвитку та формування сучасної ефективної системи національної охорони здоров'я.

2. Єдиний медичний простір слід розглядати як спільне ефективне та раціональне використання можливостей закладів охорони здоров'я всіх форм

власності та підпорядкованості, розташованих на визначених територіях, що не виключає можливості існування відомчої медицини.

3. Воєнно-медична доктрина України є інструментом формування воєнної охорони здоров'я та залучення її у загальнодержавну систему національної охорони здоров'я на засадах єдиного медичного простору.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.

2. Бюджетний Кодекс України, Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51. – (572 с.).

3. Гладун З.С. Адміністративно-правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні. Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – (720 с.).

4. Державна політика з охорони громадського здоров'я в Україні: Навч. посібник / За ред. І. М. Солоненка, Л. І. Жаліло. – К.: Вид-во НАДУ, 2004.

5. Майданик Р.А. Єдиний медичний простір як ключовий стандарт прав людини і юридичний виклик у сфері охорони здоров'я України // Медичне право 1(11)2013. С.33-42.

6. Українська медицина чекає рішучих змін: Інтерв'ю з міністром охорони здоров'я України М. Поліщуком // Урядовий кур'єр. – 2005. – 29 березня. – С. 5.

7. Поживілова О.В. Науковий супровід реформування системи охорони здоров'я України: стан і тенденції розвитку. Монографія. – К.: 2012. – (271 с.).

8. Радиш Я.Ф. Єдиний медичний простір – нова парадигма системи охорони здоров'я України / Я.Ф. Радиш, О.В. Поживілова // Теорія та практика державної служби: сучасні пріоритети регіональної кадрової політики (Матеріали науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 5-6.11.2010 р.): ДРІДУ НАДУ, 2010. – С. 97-99.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1995 року № 819 “Про взаємодію медичних служб Збройних Сил та інших військових формувань із державною системою охорони здоров'я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини”.

10. Указ Президента України від 14 травня 1998 року № 475 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 квітня 1998 року “Про стан державного матеріального резерву та мобілізаційної підготовки”.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 1999 року N 1923 “Про затвердження порядку надання медичної допомоги у військово-медичних закладах і взаєморозрахунків за неї між військовими формуваннями”.

12. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 “Про рішення РНБО України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”.

Резюме. *В статье отображены взгляды на определение “единое медицинское пространство” и порядок его формирования. Акцентируется внимание, что единое медицинское пространство это не механическое сведение под единое руководство учреждений здравоохранения, а как один из ключевых стандартов в системе здравоохранения, что предполагает равный доступ всех граждан страны к медицинской помощи, которая финансируется государством. Предполагается, что основным инструментом формирования основ единого медицинского пространства есть внедрение обязательного медицинского страхования, а результатом – безопасная внешняя среда, своевременная и эффективная медицинская помощь, здоровый человек.*

Ключевые слова: *единое медицинское пространство, система здравоохранения, Военно-медицинская доктрина Украины.*

Summary. *In the article the views dyfenitsiyu “single medical space” and the order of formation. The attention that the only medical space is not a mechanical reduction to a single pile healthcare institutions of different subordination, and as one of the key standards in health care, providing equal access to all citizens throughout the country to publicly funded medical help. It is assumed that the main instrument of the principles of the single medical space is the introduction of compulsory health insurance, and the result - a safe environment, prompt and effective medical care, healthy person.*

Keywords: *single medical space, health care, medical Military Doctrine of Ukraine.*